

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИДА ТЕРГОВ БЎЛИНМАЛАРИНИНГ ТАШКИЛ ТОПИШ ВА РИВОЖЛАНИШ ТАРИХИ

Бекмуродов Абдувоҳид Абдуманнон ўғли

Сирдарё вилояти ИИБ хузуридаги Тергов
бошқармаси кадрлар гуруҳи катта инспектори

E-mail: abduvohidbekmurodov@gmail.com

Тел:

[+998974779488](tel:+998974779488)

Аннотация: Мазкур мақолада Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари тизимида тергов бўлинмаларининг шаклланиши ва ривожланиш босқичлари таҳлил қилинган. Хусусан, 1917 йилдан бошлаб ҳозирги кунгача бўлган даврда тергов хизматининг ташкилий-ҳуқуқий асослари, ислохотлар жараёни ва замонавий босқичдаги аҳамияти ёритилган.

Калит сўзлар: тергов хизмати, ички ишлар органлари, жиноят-процессуал фаолият, ислохотлар, тергов департаменти, ҳуқуқий тизим

Кириш: Ҳар қандай давлатда қонунийлик ва адолатни таъминлашда тергов органларининг ўрни беқиёсдир. Тергов фаолияти жиноятларни очиш, айбдорларни аниқлаш ва одил судловни таъминлашда асосий босқич ҳисобланади. Ўзбекистонда тергов хизмати узоқ тарихий тараққиёт йўлини босиб ўтган бўлиб, унинг шаклланиши мамлакатдаги сиёсий ва ҳуқуқий ислохотлар билан узвий боғлиқдир.

1917–1962 йилларда тергов органларининг шаклланиши

1917 йилги октябрь воқеаларидан сўнг ҳозирги Ўзбекистон ҳудудида тергов фаолияти турли инқилобий трибуналлар ва тергов комиссиялари орқали

амалга оширилган. Бу даврда тергов суд органлари билан чамбарчас боғлиқ ҳолда юритилган.

1918 йилда Туркистон ўлкасида Фавқуллода тергов комиссияси ташкил этилиб, у аксилинқилобчилик ва бошқа оғир жиноятларни тергов қилиш билан шуғулланган. 1919 йилга келиб тергов органлари марказлаштирилди.

1920–1930 йилларда тергов тизими босқичма-босқич такомиллаштирилиб, 1928 йилда прокуратура ташкил этилиши билан тергов аппарати унинг тасарруфига ўтказилди. Бу эса тергов устидан назоратни кучайтирди.

1940 йилга келиб ички ишлар органларида алоҳида тергов аппаратлари шакллантирилди. 1953 йилда жиноят қидирув ходимлари тергов функциясидан озод қилинди.

1963 йил 6 апрелдаги муҳим ҳуқуқий ҳужжат асосида ички ишлар органларига дастлабки терговни амалга ошириш ваколати берилди. Бу эса замонавий тергов хизматининг шаклланишига асос бўлди.

1963–1990 йилларда тергов хизматининг институционал ривожланиши

1963 йилдан бошлаб ички ишлар органларида тергов бўлинмалари расман фаолият юрита бошлади. Тергов бошқармалари республика, вилоят ва туман даражасида ташкил этилди.

Бу даврда:

- терговчиларнинг ҳуқуқий мақоми мустаҳкамланди;
- процессуал мустақиллик элементлари жорий этилди;
- олий юридик маълумотга эга кадрлар жалб қилиниши йўлга қўйилди.

1970–1980 йилларда тергов бўлинмалари ҳудудий ички ишлар органлари таркибига интеграция қилинди. Шу билан бирга транспорт ва махсус соҳаларда ҳам тергов бўлинмалари ташкил этилди.

Мазкур босқичда тергов хизматининг ташкилий тузилмаси шаклланиб, у мустақил соҳавий тизим сифатида қарор топди.

1991–2021 йилларда мустақиллик даври ислохотлари

Ўзбекистон мустақилликка эришгач, ички ишлар органлари тизимида туб ўзгаришлар амалга оширилди. 1991 йилда Ички ишлар вазирлиги миллий тизим сифатида қайта ташкил этилди.

2001 йилда қабул қилинган қарорларга мувофиқ:

- Тергов бошқармаси Тергов бош бошқармасига айлантирилди;
- замонавий криминалистик техника ва ахборот технологиялари жорий этилди;
- тергов самарадорлигини оширишга қаратилган чоралар кўрилди.

Шу даврда халқаро ҳамкорлик алоқалари кенгайтирилиб, хорижий давлатлар тажрибаси ўрганилди.

2006 йилда Ички ишлар вазири ўринбосари – Тергов бош бошқармаси бошлиғи лавозими жорий этилди, бу эса соҳада бошқарув самарадорлигини оширди.

Замонавий босқич: ислохотлар ва инновациялар

2016 йилда қабул қилинган “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги қонун ва 2017 йилдаги президент фармонлари тергов хизматида янги босқични бошлаб берди.

Асосий ўзгаришлар:

- Тергов бош бошқармаси Тергов департаментига айлантирилди;
- суриштирув бўлинмалари ташкил этилди;
- терговчиларнинг процессуал мустақиллиги кафолатланди;
- аудио ва видео қайд этиш тизимлари жорий этилди.

Шунингдек:

- “Tergov.uz” ахборот платформаси ишга туширилди;
- виртуал тергов полигонлари ташкил этилди;
- мобил тергов лабораториялари жорий қилинди;
- рақамли ва ахборот технологиялари кенг қўлланила бошланди.

Бу ислохотлар тергов фаолиятининг шаффофлиги, тезкорлиги ва самарадорлигини сезиларли даражада оширди.

Хулоса

Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органларида тергов бўлинмаларининг шаклланиши ва ривожланиши бир неча босқичларни қамраб олган мураккаб жараён дир. 1917 йилдан бошланган мазкур тизим бугунги кунда замонавий, юқори технологияларга асосланган ва халқаро стандартларга жавоб берадиган даражага етди.

Тергов хизмати фақат ҳуқуқни муҳофаза қилиш механизми эмас, балки инсон тақдирига дахлдор масъулиятли фаолият дир. Шу боис унинг самарали ташкил этилиши адолатли жамият қуришининг муҳим шarti ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

I. Тарихий манбалар

1. Туркистон АССРнинг судлов ҳақидаги низоми (1923 йил)
2. Ўзбекистон ССР Жиноят-процессуал кодекси (1926 йил)
3. Ўзбекистон ССР Жиноят-процессуал кодекси (1929 йил)
4. Ҳарбий трибуналлар ва ҳарбий прокуратура тўғрисидаги низом (1926 йил)
5. СССР Олий Кенгаши Раёсати Фармони (1963 йил 6 апрель)

II. Норматив-ҳуқуқий база

6. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси
7. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси
8. Ўзбекистон Республикасининг Ички ишлар органлари тўғрисидаги Қонуни (2016 йил)
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-5005-сон Фармони (2017 йил 10 апрель)
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПҚ-2998-сон қарори (2017 йил 18 апрель)
11. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2001 йил 7 майдаги “Жиноятчиликка қарши курашишда ИИВ тергов бўлинмалари ролини кучайтириш тўғрисида”ги қарори

III. Замонавий илмий адабиётлар

12. Жиноят процесси – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси нашриёти.
13. Криминалистика – Т.: Ўқитувчи нашриёти.
14. Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар – Т.: Адолат нашриёти.
15. Ўзбекистонда суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари тарихи – Т.: Фан нашриёти.

16. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги расмий материаллари ва ахборот манбалари.
17. Lex.uz миллий қонунчилик базаси материаллари.